

Návrh konceptualizace primární prevence pro Olomoucký kraj

Témata primární prevence Olomouckého kraje

Podpora neformálních pečujících

Podpora programů rané péče

Podpora programů zaměřených na pomoc rodičů pečujících o zdravotně postižené dítě

Podpora dětí pečujících o rodiče - seniory

Podpora dobrovolnictví a komunitního života

Podpora oceňování dobrovolnictví

Podpora propagace dobrovolnictví

Podpora aktivit komunitního života

Podpora prorodinných opatření a mezigenerační solidarity

Podpora aktivit směřujících k integraci rodin a dětí cizinců

Podpora aktivit mezigenerační solidarity a spolupráce

Podpora Rodinných konferencí

Audit familyfriendlycommunity

Podpora zdravého životního stylu

Podpora prevence vzniku a rozvoje civilizačních chorob

Podpora sportovních aktivit

Podpora vzdělávacích aktivit v oblasti zdravého životního stylu

Úvod

Návrh konceptualizace primární prevence vznikl v rámci projektu KRP. Na návrhu se podílela společně s poradcem i regionální platforma pro Olomoucký kraj.

Dle definice z encyklopedie sociální práce zahrnuje primární prevence koordinované úsilí o předcházení předvídatelným problémům, o ochranu stávajícího zdravotního stavu a zdravého fungování a o podporu žádoucích cílů jednotlivců a skupin, přičemž je třeba brát v úvahu fyzické a sociokulturní prostředí, které může toto úsilí podporovat nebo naopak odrazovat (Bloom, 2014). Z této definice je tedy zřejmé, že v sobě primární prevence zahrnuje velmi širokou oblast aktivit, přístupů, oblastí a metod. V rámci konkrétních opatření tak lze vždy reagovat jen na některé z oblastí. Pro výběr těchto oblastí je vždy důležitá situace v kraji, která se odráží do nastavení krajských politik a priorit. I v rámci tohoto dokumentu tak budou zohledněny oblasti, které jsou svázané s potřebami Olomouckého kraje a jeho obyvatel a zároveň jsou vnímané jako aktuální. Z tohoto důvodu tak bude v textu zohledněna například současná situace na Ukrajině a z ní vyplývající výzvy i pro Olomoucký kraj.

Tak jak bylo naznačeno výše, do primární prevence patří široká škála aktivit z různých oblastí a na její realizaci se podílí široké spektrum aktérů. Do realizace primární prevence jsou zapojeny školy a školská zařízení, lékaři a zdravotnická zařízení, městská policie i Policie ČR či poskytovatelé sociálních služeb. Je jasné, že mimo tyto zmíněné aktéry existuje i mnoho dalších organizací, celků, aktivit a osob, které záměrně i nezáměrně do oblasti primární prevence zasahují. Navrhovaná konceptualizace primární prevence pro Olomoucký kraj se tak snaží vymezit nejdůležitější oblasti primární prevence a umožnit svým nastavením aktivní spolupráci všech těchto „partnerů“, aby bylo pomocí synergického efektu dosaženo co nejlepších výsledků.

Tak, jak je široký záběr aktérů prevence, je i široký záběr cílové populace. Svým charakterem je primární prevence určena všem obyvatelům, neboť je jejím cílem předcházení, nikoli řešení nežádoucích jevů. Stejně tak je i rodinná politika spojená s celou populací, neboť každý člověk je nějakým způsobem s rodinou, v jakkoli specifickém pojetí, spojen.

Vymezení primární prevence z pohledu odborníků kraje a regionální platformy

Z pohledu členů regionální platformy a s ohledem na výše uvedené byly pro Olomoucký kraj stanoveny čtyři základní okruhy primární prevence. Jedná se o:

1. Podporu neformálních pečujících
2. Podporu dobrovolnictví a komunitního života
3. Podporu prarodinných opatření a mezigenerační solidarity
4. Podporu zdravého životního stylu

Podpora neformálních pečujících

Jak uvádí Hofrová (2020) neformální pečující jsou velice zranitelnou skupinou. V rámci péče je na ně kladen zvyšující se tlak, který je spojený s plněním komplikovanějších a náročnějších úkolů. V rámci neformální péče není v takové míře, jako u formální péče, zabezpečeno vzdělávání v rámci problematiky, supervize a tím není v takové míře podchycena ani znalost limitů a schopnost s nimi pracovat. Přetížení pečovatele je, jak autorka uvádí, jednou z ošetřovatelských oficiálně uznaných diagnóz. Péče se odráží jak do oblastí fyzické, tak i emocionální a socioekonomické. Může tak na neformálního pečovatele vznikat tlak z různých oblastí a je třeba, aby existovaly účinné a efektivní systémy podpory těchto osob, které by pomáhaly problémy zvládat a předcházet negativním důsledkům.

Kotrusová, Dobiášová a Hošťálková v rámci výzkumu prováděného kvalitativním přístupem za využití hloubkových rozhovorů s rodinnými pečujícími identifikovaly následující problémy pečujících: nedostatek času, zdravotní a psychické obtíže, problémy v mezilidských a rodinných vztazích, nejistoty a obavy z budoucího vývoje a finanční obtíže (dle Janečková a kol., 2017).

Ačkoli je v českém kontextu skupina pečujících vnímána pozitivně, což dokládají výsledky výzkumu Dobiášové a Kotrusové (2017), neodpovídá tomu nastavení benefitů v rámci politiky. To je podle autorek tím, že politická moc této skupiny je velmi slabá. Autorky na základě toho uvádí: *„Z hlediska praktické aplikace našich zjištění je možné doporučit větší zapojování neformálních pečujících do procesů tvorby a implementace politiky dlouhodobé péče na všech úrovních (např. formou účasti na legislativním procesu, na komunitním plánování, vypisování dotačních titulů pro tuto skupinu, apod.), které povede k nárůstu jejich politické moci a schopnosti ovlivňovat politiku ve svůj prospěch. Optikou zmiňované teorie může zvýšení politické moci neformálních pečujících dopomoci k jejich posunu od závislé skupiny ke skupině zvýhodněné“* (Dobiášová, Kotrusová, 2017, s. 38).

K prevenci výše zmiňovaných jevů je možné podporovat různé druhy opatření za účelem pomoci neformálním pečujícím. Zejména se z krajské úrovně dá hovořit o:

- **podpoře odlehčovacích a terénních služeb, služeb rané péče či denních stacionářů** určených pro různé skupiny klientů,
- **zajištění dostupnosti těchto služeb v rámci celého kraje** a předcházení jejich kumulaci v Olomouci či ostatních větších městech,

- **vzdělávání určenému těmto pečujícím**, neboť dostatek informací může pomoci předcházet některým problémům,
- **supervizi jako efektivním prostředku pomáhajícímu zejména prevenci syndromu vyhoření.**

I vzhledem k výsledkům zmiňovaného výzkumu by bylo dále potřebné **zapojit tuto skupinu do aktivní tvorby krajských politik**, aby efektivně reagovaly na skutečné potřeby.

Specifickou podporu by si v rámci kraje zasloužily i inovativní způsoby pomoci pečujícím rodinám, a to například nově se rozvíjející aktivita **homesharingu**. V rámci homesharingu jde o sdílenou péči přispívající k podpoře rodin s dětmi s mentálním či kombinovaným postižením. Podpora spočívá v tom, že si hostitel bere dítě pravidelně v rámci domluvené doby do své domácnosti, hraje si s ním, či s ním jinak aktivně tráví čas, a tím pomáhá pečujícím rodičům získat „čas pro sebe“ či na jiné povinnosti. Jak se uvádí na stránkách o této iniciativě, zmiňovaná pomoc přináší benefity dítěti, rodině, hostitelům i celé komunitě (Homesharing online).

Podpora dobrovolnictví a komunitního života

Dobrovolnictví patří v současné době mezi důležité aspekty občanské společnosti. Na potřebu rozvoje dobrovolnictví reagoval například projekt Ministerstva vnitra ČR „Koncepce rozvoje dobrovolnictví v České republice s akcentem na zajištění regionální a oborové dostupnosti dobrovolnictví v podobě dobrovolnických center“, zkráceně „Rozvoj dobrovolnictví v ČR“, (registrační číslo: CZ.03.2.63/0.0/0.0/15_029/0003724). I pro Olomoucký kraj není téma dobrovolnictví a jeho podpory nové. Jak je uvedeno na stránkách Olomouckého kraje, je v rámci IP „Podpora plánování sociálních služeb a sociální práce na území Olomouckého kraje v návaznosti na zvyšování jejich dostupnosti a kvality“ podpořeno zapojování občanů do dobrovolnických aktivit. Cílem je:

- *„zvýšení dostupnosti dobrovolnictví, širší zapojení dobrovolníků do dobrovolnických aktivit, podpora koordinace a profesionalizace poskytování dobrovolnických aktivit,*
- *zajištění vzdělávání, profesionální podpory a propagace dobrovolnictví,*
- *zkvalitnění práce s dobrovolníky a s pracovníky dobrovolnických organizací,*
- *nastavení příznivého prostředí pro výkon a rozvoj dobrovolnických aktivit, vytvoření podmínek pro co nejširší zapojení dobrovolníků,*
- *zdůraznění významu dobrovolnických činností a ocenění dobrovolníků ve společnosti“* (Olomoucký kraj, Dobrovolnictví online¹).

Díky všem přínosům, které dobrovolnictví má, lze aktivní zapojení do této činnosti vnímat jako prevenci mnoha nežádoucích jevů. Tím, že lze dobrovolnickou činnost provádět v mnoha oblastech (např. ve zdravotnictví, sociálních službách, kultuře, sportu, s dětmi, církvích, ekologii a dalších) je i spektrum dobrovolnických činností velmi široké.

Dobrovolnická činnost může plnit preventivní funkci z obou pohledů, jak pro samotné dobrovolníky, tak i pro ty, se kterými dobrovolníci pracují. Navíc, pokud dochází k dobrovolnické činnosti v rámci komunity, může být vedlejším přínosem právě i podpora

¹ <https://www.olkraj.cz/dobrovolnictvi-cl-4406.html>

společných hodnot a aktivního společenství, což tvoří základ komunitního dobrovolnictví a samozřejmě také zdravého komunitního života.

Z pohledu kraje by mělo docházet v této oblasti zejména k:

- **podpoře propagace myšlenky dobrovolnictví**, a to jak přímo, tak i pomocí aktivit jako je **oceňování dobrovolníků**, spolupráce s dobrovolnickými organizacemi či Dobrovolnickým centrem Univerzity Palackého v Olomouci,
- **vytvoření co nejpříznivějších podmínek** pro rozvoj dobrovolnictví a komunitního života pro všechny věkové kategorie,
- **podpoře rodinného dobrovolnictví**, kterého se účastní současně vždy alespoň dvě generace rodiny. Mezi přínosy tohoto typu dobrovolnictví se dají řadit podpora rodinných vztahů, společné aktivní prožívání volného času, posílení hodnotového systému dětí a možnost objevit silné stránky a zdroje rodiny.

Díky preventivní funkci dobrovolnictví by se kraj měl aktivně zasadit i o **zdůraznění tohoto tématu** v dokumentech škol, které pod kraj spadají, a to zejména **v jejich plánech primární prevence**. Podpora žáků a studentů v dobrovolnictví skrze vzdělávací instituce by mohla zajistit větší a komplexnější informovanost, než jen obecně a necíleně zaměřené propagační aktivity. Přínosné by mohlo být i zapojení aktivních dobrovolníků právě z řad žáků a studentů do akcí na jednotlivých školách.

Podpora prorodinných opatření a mezigenerační solidarity

Rodina je považována za základní stavební kámen společnosti a selhávání v této oblasti přináší mnoho nežádoucích jevů snad ve všech oblastech života společnosti. Proto právě opatření podporující rodiny by měla patřit k základním oblastem primární prevence. Rodině a prorodinným opatřením se v rámci Olomouckého kraje věnují zejména dva strategické dokumenty, a to Konceptce rodinné politiky Olomouckého kraje na období 2019–2022 a Akční plán Konceptce rodinné politiky Olomouckého kraje 2022. V rámci akčního plánu pro rok 2022 jsou schváleny tyto priority:

- Institucionální a koncepční zajištění rodinné politiky na krajské a obecní úrovni
- Podpora vytváření vhodných podmínek pro fungování rodin a spoluvytváření prostředí přátelského rodině
- Slučitelnost rodiny a zaměstnání
- Podpora služeb pro rodiny
- Podpora mezigeneračních vztahů
- Informovanost veřejnosti a médií

Mimo doporučení plynoucí z těchto dokumentů by mohla být v rámci primární prevence zařazena podpora specifické metody práce s rodinou – rodinná konference. Rodinné konference mají za cíl pomoci rodinám, které se setkají s různým typem potíží, nalézt vlastní řešení s využitím zdrojů v nukleární či širší rodině, mezi přáteli či v komunitě a předejít tak negativním důsledkům. V rámci České republiky se tato metoda využívá zejména při práci s ohroženými dětmi (srov. Matulayová a kol. 2021), kdy je pomocí této metody řešeno odebírání dítěte z rodiny, pěstounská péče, školní či výchovné potíže dětí a jiné. Jak však

dokazuje například projekt již druhé skupiny studentek Katedry křesťanské sociální práce Univerzity Palackého v Olomouci – Rodinné konference v Olomouci [online], mohou být pomocí tohoto přístupu řešeny například i situace související s péčí o seniora v rodině.

Pomocí nových a inovativních přístupů lze možná nalézt řešení na problémy, které se ne vždy daří efektivně řešit zaběhlými postupy. Podporou myšlenky o „vlastní síle rodiny“ a podporou aktivit s ní pracujících může kraj přispět k lepšímu fungování rodin.

V oblasti mezigenerační solidarity by mohl přinést podněty pro nová opatření audit Family Friendly Community [online], jehož cílem je podpořit pro-rodinné klima v obci a budování vztahů v rodinách, a právě mezigenerační dialog. Koncept auditu pochází z Rakouska. Jedním z přínosů jsou nové náměty na opatření, které vzejdou ze vzájemného dialogu. Ten by mohl podpořit nejen tvorbu politiky kraje, ale právě i mezigenerační solidaritu a vnímavost vůči potřebám jiných skupin.

Velkou výzvou v rámci této oblasti bude pro budoucí období i integrace rodin a zejména dětí cizinců. Právě pro tuto specifickou část obyvatel bude třeba přizpůsobit již nastavené nástroje rodinné politiky tak, aby byly schopné reagovat i na potřeby této skupiny.

Podpora zdravého životního stylu

Poslední oblast návrhu tvoří opatření podporující zdravý životní styl obyvatel kraje. Primární prevence v této oblasti je klíčová, neboť zdraví jedince významně ovlivňuje jeho fungování v ostatních oblastech života. To dokazují i mezinárodní dokumenty řešící tuto problematiku. Jedním z nich je například Zdraví 2020, schválený v září 2012 Regionálním výborem Světové zdravotnické organizace (Kamarádová, s. 20).

„Rámec politiky Zdraví 2020 navrhuje čtyři prioritní oblasti pro politická opatření vycházející z globálních priorit stanovených členskými státy WHO. Tyto oblasti jsou inspirovány příslušnými strategiemi a akčními plány WHO na regionální a globální úrovni.“

Čtyři prioritní oblasti jsou:

- *Investovat do zdraví prostřednictvím celoživotního přístupu a posílit postavení občanů v otázkách vlastního zdraví.*
- *Řešit hlavní zátěž nepřenositelných a přenosných nemocí v Evropě.*
- *Posílit person-centred health care, česky na člověka zaměřenou zdravotní péči. Zásadou této zdravotní péče je respekt k pacientovi jakožto k jedinečné osobnosti a rovnocennému partnerovi a podpora autonomie pacienta. Dále podporovat veřejné zdraví a připravenost a včasnou reakci zdravotnického systému na mimořádné události.*
- *Vytvářet prostředí podporující zdraví a odolné komunity“ (Kamarádová, s. 20-21).*

Ačkoli je primární prevence v této oblasti doménou zejména lékařů, může i kraj aktivně přispívat k jeho podpoře. Ta by se měla soustředit zejména na:

- **podporu aktivního trávení volného času**
 - tato podpora by měla brát v úvahu všechny generace obyvatelstva a také by se měla zaměřit na rovnoměrnější pokrytí těchto nabídek v rámci celého kraje

- v rámci této oblasti jde zejména o podporu sportovního vyžití obyvatel kraje a o podporu organizací, které se touto činností zabývají
- důležitá je taktéž prevence vzniku a rozvoje civilizačních chorob
- **prevenci rizikového chování u všech skupin obyvatel**
 - primární prevence je zajišťována povinně u žáků a studentů na školách, nicméně v pozdějším věku je často opomíjena
 - podporované by měly být i vzdělávací akce určené všem generacím občanů, které by přispěly k cílenému informování například vzhledem k věku či potížím každého jednotlivce

Zajímavým podnětem pro prevenci je i e-Health nástroj PHC (Personal Health Check). Jedná se o online dotazník, kde účastníci vyplní informace o svém zdraví a životním stylu. Pokud nástroj vyhodnotí jejich situaci za rizikovou, jsou následně vyzváni, aby se objednali na další nepovinné odborné vyšetření. Na základě online dotazníku a nepovinných testů pak účastníci obdrží informaci do aplikace e-Health obsahující identifikovaná zdravotní rizika a návrhy na další zdravotní intervence (Rombouts et al. 2022). Tento nástroj byl testován v odkazované studii v Nizozemí v roce 2016. Využití takového nástroje by mohlo přispět k dřívější identifikaci možných ohrožení a tím i k jejich předcházení nebo včasnému řešení.

Závěr

Primární prevence je důležitou součástí všech politik a opatření. Proto i pro kraj by mělo být zásadní pracovat s primární prevencí v různých oblastech života obyvatel. Díky tomu, že je primární prevence určena všem, lze ji považovat za komplexní nástroj podpory rozvoje a dobrého fungování celého kraje.

Aby však byla prevence efektivní, měly by se na vytváření návrhů a priorit podílet všechny zainteresované strany, což znamená zejména zvýšit aktivní zapojení občanů. Programy, výzvy a opatření, která nereagují na konkrétní potřeby a přání těch, pro které jsou určeny, plní svoji funkci jen částečně. Ideálním řešením by tak bylo navržená opatření diskutovat na setkáních s občany, a na základě připomínek a podnětů poté nastavit konkrétní kroky pro realizaci.

Aby se však chtěli občané do procesu zapojit, je třeba podporovat a propagovat nejen zájem kraje o spolupráci, ale i potřebnost primární prevence rizik a přínosy z efektivně nastavených programů, dotačních titulů či konkrétních opatření.

Použité zdroje a literatura

Bloom, M. 2014. Primary Prevention. [online]. [cit. 30-03-2022] Dostupné z: <https://oxfordre.com/socialwork/view/10.1093/acrefore/9780199975839.001.0001/acrefore-9780199975839-e-300?rskey=UIMJmF&result=1>.

Dobiášové K., Kotrusové M. 2017. Zasluhují si neformální pečující větší péči? Změny v sociální konstrukci neformálních pečujících a designu politiky dlouhodobé péče v ČR. Sociální práce/ sociální práca. 17 (6), s. 22-41. ISSN: 1213-6204.

Familyfriendlycommunity. Audit Family Friendly Community. [online]. [cit. 30-03-2022] Dostupné z: <https://www.affc.cz/>.

Hofrová, M. 2020. Zachycení konkrétní neformální péče a přínosy v ošetřování klienta Pečovatelské služby Charita Olomouc z pohledu pečující blízké osoby (bakalářská práce). Univerzita Palackého v Olomouci. Cyrilometodějská teologická fakulta. Katedra křesťanské sociální práce.

Homesharing. [online]. [cit. 30-03-2022] Dostupné z: <https://homesharing.cz/>.

Janečková H. a kol. 2017. Výzkumy v oblasti neformální péče o seniory v České republice na počátku 21. století. Sociální práce/ sociální práca. 17 (6), s. 42-59. ISSN: 1213-6204.

Kamarádová, P. 2021. Analýza projektů, programů a organizací ve vazbě na podporu zdraví a prevenci rizikového chování (diplomová práce). Univerzita Palackého v Olomouci. Pedagogická fakulta. Katedra antropologie a zdravovědy.

Matulayová, T. a kol. 2021. Rodinné konference v péči o ohrožené dítě v ČR. Olomouc: Vydavatelství UP. ISBN 978-80-244-6082-6 (online: iPDF)

MVČR. Koncepce rozvoje dobrovolnictví v České republice s akcentem na zajištění regionální a oborové dostupnosti dobrovolnictví v podobě dobrovolnických center. [online]. [cit. 30-03-2022] Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/rozvoj-dobrovolnictvi.aspx>.

Olomoucký kraj. Dobrovolnictví. [online]. [cit. 30-03-2022] Dostupné z: <https://www.olkraj.cz/dobrovolnictvi-cl-4406.html>.

RodinajeOK. Koncepce rodinné politiky Olomouckého kraje na období 2019 – 2022. [online]. [cit. 30-03-2022] Dostupné z: https://www.rodinajeok.cz/webfiles/koncepce_rodinn_e_politiky_ok_na_obdob_i.pdf.

RodinajeOK. Akční plán Koncepce rodinné politiky Olomouckého kraje 2022. [online]. [cit. 30-03-2022] Dostupné z: https://www.rodinajeok.cz/webfiles/ap_koncepce_rodinn_e_politiky_ok_na_rok_.pdf.

Rodinné konference v Olomouci [online]. [cit. 30-03-2022] Dostupné z: <https://www.facebook.com/rkolomouc/> a <http://rkolomouc.upol.cz/>.

Rombouts, M. et al. 2022. The Acceptance and Use of the e-Health Instrument 'The Personal Health Check' in Four Dutch Municipalities: Lessons Learned. Journal of Prevention 43, p. 25–48. <https://doi.org/10.1007/s10935-021-00651-2>.